

**KUR'ÂN-I KERİM'DE ZEKÂTIN ETİMOLOJİK, FIKHİ VE SOSYOLOJİK YAPISI
ZAKAT SYSTEM AND ITS ETYMOLOGICAL, SOCIOLOGICAL AND FIQH
(ISLAMIC JURISPRUDENTIAL) DIMENSION IN THE HOLY QURAN**

Tamer Zourob

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü,
İslam İktisadi Ve Finansı Ana Bilim Dalı.
tamerzourob.2017@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2315-7492

Öz

İslam dinin en temel beş esasından birisi olan Zekât Kur'an'ı Kerim'de namazla beraber zikredilir. Böylece zekât Müslümanların her zaman gündeminde olan bir ibadet olmuştur. Zekât dini, hukuki ve ahlaki açıdan pek çok toplumsal işlevi bulunan bir sorumluluktur. Bu sebeple zekât toplumu her açıdan kuşatan mali bir yükümlülüğü ifade eder. Zekâtın temel amacı da servetin tek bir zümrede toplanmasına engel olup toplumun her kesimine yayılmasını sağlamaktır. Bu da zekâtın kul ile Allah arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmenin yanı sıra sosyal ve ekonomik açıdan önemli bir role sahip olduğunu gösterir.

Zekât Kur'an'da pek çok âyette farklı kelimelerle karşımıza çıkmaktadır. Zekât için Kur'an'da infak, sadaka şeklinde farklı ifadeler kullanılsa da ifade ettiği anlam açısından zekât, Müslümanların kazançlarından elde ettikleri gelirleri ihtiyaç sahibi kimselere ulaştırmalarını ifade eder. Biz de bu çalışmamızda hem zekât ibadetini genel hatlarıyla hem de zekâtın etimolojik, fıkhi ve sosyolojik yapısını ele almaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: İslam, Müslüman, İbadet, Mal, Zekât.

Abstract

Zakat, one of the five fundamental pillars of Islam, finds frequent mention alongside prayer in the Quran, solidifying its status as a core Islamic practice. This obligatory charity transcends mere financial obligation, carrying significant social, legal, and moral weight. Zakat serves as a mechanism for wealth redistribution throughout society, preventing its concentration in a single group and ensuring its equitable distribution. This function underscores zakat's crucial role in strengthening the relationship between believers and God, while also promoting social and economic well-being.

Zakat is a mandatory form of charity for Muslims, explicitly mentioned in the Quran as one of the five pillars of Islam. It is an obligatory alms that is levied on a Muslim's wealth and possessions to aid the poor and needy. While the Quran employs various terms for zakat, such as infak and sadaqah, its underlying meaning remains consistent: the act of Muslims distributing their earnings to those in need. In this study, we will examine both the general principles of zakat worship and its etymological, fiqh-based, and sociological structure.

Keywords: Islam, Muslim, Worship, Property, Zakat.

Giriş

İslam dininin beş temel esaslarından biri olan zekât ibadeti; namaz, oruç ve hac gibi kökeni ilk peygamber Hz. Adem'e kadar dayanan en eski ibadetlerden biridir. Bu sebeple zekât ibadeti tarihte gelmiş ve geçmiş tüm semavi dinlerin ortak ibadetleri arasında yer almaktadır. Diğer dinlerde fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine karşılıksız infak, ihsan ve diledikleri zaman ve miktarda cömertlikte bulunmaları şeklinde ifade edilen zekât, İslam dininde ise farz ibadetler arasında zikredilmekte ve bu sebeple bu emri yerine getirmeyenlerin de cezalandırılacağı ifade edildiği bir ibadettir.

Zekât ibadetinin maddi ve manevi açıdan bireysel ve kamusal hayata ilişkin katkıları yadsınamaz bir gerçektir. Allah, zekât ibadeti ile bireyler arasında toplumsal dayanışmayı, düzeni ve barışı sağlaması, kazancın belirli zümrelerin ellerinde dolaşmasına engel olunmasını, kazancın temizlenmesini, bireylerde cömertlik duygusunun açığa çıkmasını ve cimrilik duygusunun bertaraf edilmesini istemiştir.

Biz de bu çalışmada Kur'ân'da zekât kavramının ne şekilde açıklandığını, zekât yerine hangi kavramların kullanıldığını ve bu kavramların neleri ifade ettiğini araştıracağız. Bu çalışmada ayrıca zekâtın fıkhi boyutuna da değinilecektir. Zekâtın hangi şartlarda, kimlere, nasıl ve ne kadar verileceği hususunda da birtakım bilgiler sunduktan sonra toplumsal hayata etkisi bakımından zekâtın neleri ifade ettiği açıklanacaktır.

1. Zekâtın Anlamı Üzerine

1.1. Zekâtın Sözlük Anlamı

Zekât sözcüğü Arapça bir kelime olup kök itibariyle **زَكَو** – **زَكَو** **zeka**, **yezku** fiilinden türemiştir. Mastarı ise **زَكَو** **zeka** şeklinde gelmiş olan zekât kelimesi sözlükte; artmak, çoğalmak, temizlik, övgü ve bereket anlamlarına gelir.¹ Rağîb el-İsfahani'ye göre zekât kelimesi bir şeyin artması ve Allah'ın ihsan ve nimetini ifade etmektedir. Araplar bir ekinin ve tarlanın bereketlenmesi için **زَكَو** fiilini kullanırlar.² Yine **zeka** **زَكَو** fiili hem insan hem de nesne için kullanılmaktadır. İnsan için kullanıldığı takdirde bu kelime kişinin bir konu veya işe elverişli olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple Araplar **زَكَو فلان** kelimesini kullanırlar. Bazen de bir eşya için kullanılan zekât kelimesi bu durumda eşyanın artmasını ve nemalanmasını ifade etmektedir. Bunun için Araplar **زَكَو الشيء** ifadesini kullanırlar.³

Bu durum Kur'ân'da pek çok âyette ifade edilmiştir. Bu âyetlerden bazıları şöyledir:

وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا

¹ Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâleddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dârus-Sadr, 1414), 14/358.

² Ebü'l Kasım Hüseyin bin Muhammed el-ma'ruf bi'r-Râğîb İsfehâni, *el-Müfredât fi Çarîbi'l Kur'ân* (Dimaşk; Beyrut: Daru'l Kalem-Daru'ş-Şam, 1996), 380.

³ Muhsin Demirel, *İslam Hukukunda Yatırım Mallarının Zekâtı* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 13.

“Taraflımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de (verdik). O, çok sakınan bir kimse idi.”⁴

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ۚ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın. Sizden kim şeytanın adımlarına uyarsa bilsin ki şeytan sadece kötülüğü ve azgınlığı emreder. Eğer Allah’ın lütfu ve merhameti olmasaydı sizden hiçbiriniz asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediği kimseyi temize çıkarır. Allah işiten ve bilendir.”⁵

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağı ve temizleyeceği bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁶

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كِبَايْرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَعْفِرَةِ ۗ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

“Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır. Sizi, topraktan yarattığında da ve analarının karnında ceninler iken de, en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah’a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir.”⁷

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

“Nefsini tezkiye eden (arındıran) kişi kurtuluşa ermiştir.”⁸

Yukarıdaki âyetlerden anlaşılacağı üzere zekâ زكَا fiilinin geçtiği yerlerde temizlemek, övmek, malın arındırması gibi farklı anlamlar ifade ettiği görülmüştür.

1.2. Zekâtın Terim Anlamı

Zekât terim olarak; bir malın belirli bir bölümünü, malda ve mükellefte (bir ibadeti yerine getirmesi gereken kimse) belirli şartlar bulunması durumunda, hak sahibi olan kimselere verilen maddi durumu ifade etmektedir.⁹ Klasik fıkıh kaynaklarına baktığımızda zekâtın farklı terim anlamlarına rastlamaktayız. Hanefî mezhebine göre zekât; Allah’ın belirlediği bir miktar malı, sırf Allah rızasını kazanmak ve herhangi bir karşılık beklemezsizin ihtiyaç sahibi kimselere verilmek üzere gerçekleştirilen bir ibadet türüdür.¹⁰ Şafî mezhebine göre zekât terim olarak; “belli bir malın belli bir miktarını, belli bir zaman sonra hak sahibi olan bir kısım

⁴ Meryem 19/13.

⁵ en-Nûr 24/21.

⁶ et-Tevbe 9/103.

⁷ en-Necm 53/32.

⁸ el-A’lâ 87/14.

⁹ Talip Türcan, “Zekât ve Fıtır Sadakası”, *İslam İbadet Esasları: el kitabı* (Ankara : Grafiker Yayınları, 2013), 200.

¹⁰ Demirel, *İslam Hukukunda Yatırım Mallarının Zekâtı*, 15.

Müslümanlara Allah rızası için verilmesi" şeklinde tanımlanmıştır.¹¹ Malikî mezhebine gör zekât; maldan bir parçadır ki müstahakkına vâcip olması için malın nisaba ulaşması lazımdır.¹² Hanbelî mezhebine göre ise zekât; malda vacip olan bir haktır.¹³

1.3. Kur'ân-ı Kerîm'de Zekâta İlişkin Kavramlar

Zekât İslam dininin emrettiği temel ibadetlerin başında gelmektedir. İslam dininde ibadetler bedeni, malî, hem malî hem de bedeni ibadetler şeklinde ayrılmaktadır. Bu tarife göre ise zekât ibadeti malî ibadet niteliğindedir.

Zekât ibadeti aynı namaz ve oruç gibi tüm peygamberler döneminde emredilen bir ibadettir. Zekâtın farz bir ibadet oluşu Kur'ân ve Hz. Peygamberden nakledilen sünneti ile sabittir. Ayrıca zekât kelimesi yerine Kur'ân'da başta sadaka olmak üzere, hak, infak, maun ve birr gibi kelimeler de kullanılmaktadır.¹⁴

1.3.1. Zekât

Zekât kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de farklı ifadelerle kullanılsa da esas itibarıyla zekât namazla birlikte ve tek başına müstakil olarak da zikredilmektedir.

Araf suresi 156. âyette zekâtı veren kişilerin Allah'ın rahmetine kavuşacağı ifade edilmiş ve bu ibadeti yerine getiren kimseler övülmüştür.

*"Bize dünyada da, ahirette de iyilik yaz. Çünkü biz sana varan doğru yola yöneldik. Allah şöyle dedi: azabım var ya, dilediğim kimseyi ona uğrattırım. Rahmetim ise her şeyi kapsamıştır. Onu, bana karşı gelmekten sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inanlara yazacağım."*¹⁵

Allah Kur'ân'da müminleri tanımlarken zekâta ilişkin bir ifade kullanması bu ibadetin ne kadar ehemmiyetli olduğunu göstergesidir.

*"Onlar, zekâta ilişkin görevlerini yerine getirirler."*¹⁶

Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Müminleri nitelerken onları namazı kılan ve zekât veren kimseler olarak nitelemiştir.

*"Kur'ân, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahirette de kesin olarak inanan müminler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir."*¹⁷

Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak isteyen kimselere zekât vermelerini ve bu sayede kazançlarının değerleneceğini ve faizle mallarının değer kazanmayacağını bildirmiştir.

*"İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz. Ama Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır."*¹⁸

Hız. Lokman'ın oğluna verdiği öğütleri anlatan surede muhsin kimseler tanımlanırken orada da zekât kavramı kullanılmıştır.

¹¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1992), 340.

¹² Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu* (Dımaşk : Dârü'l-Fikr, 1985), 2/730.

¹³ Demirel, *İslam Hukukunda Yatırım Mallarının Zekâtı*, 15.

¹⁴ Türçan, "Zekât ve Fıtır Sadakası", 200.

¹⁵ el-A'râf 7/156.

¹⁶ el-Mü'minûn 23/4.

¹⁷ en-Neml 27/1-2.

¹⁸ er-Rûm 30/39.

*"Onlar; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren kimselerdir. Onlar ahirete de kesin olarak inanırlar."*¹⁹

Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de müşrik olan kimseleri tanımlarken ahreti inkâr edip zekât görevini yerine getirmediklerini ifade etmiştir.

*"Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler."*²⁰

Yukarıda zikredilen âyetlerde ve daha birçok âyette zekât ibadeti bizatihi zekât kelimesi ile anılmıştır. Bu konu ile ilgili buna benzer birçok âyet olmasına rağmen tekerrüre gitmemek için zikredilen âyetlerle yetinilmiştir.

1.3.2. Sadaka

Zekâtın daha önce Kur'ân-ı Kerîm'de birçok kelimeyle ifade edildiğini belirtmiştik. Bu ifadeler arasında karşımıza çıkan ilk ifadelerden biri de *"sadaka"* kavramıdır. Zekât kulların sadakatine delalet ettiği için bu ifade ile de anılmıştır. Bu yönüyle zekât kelimesi yerine *"sadaka"* kelimesi kullanılmıştır.²¹

Sadaka kelimesi sözlükte; "bir haberin gerçek olması, doğruluk" gibi anlamlara gelen صدق sıdk fiilinden türemiş olan *"sadaka"* kelimesi Allah'ın memnuniyetini kazanmak amacıyla ihtiyaç sahibi kimselere gönüllü olarak yapılan ya da din tarafından zorunlu kılınan maddî yardımları ve bu çerçevede verilen para ya da para dışındaki bir malı ifade etmek için de kullanılmıştır.²²

Kur'ân'da sadaka kelimesi beş yerde tekil, sekiz yerde de çoğul olmak üzere toplamda on üç yerde geçmektedir.²³ Âyet-i kerimelerde sadaka kelimesi genel anlamda gönülden yapılan karşılıksız yardım ve bağış şeklinde kullanılmaktadır. Bununla birlikte sadaka kelimesinin zekât anlamına gelen ifadeleri de Kur'ân-ı Kerîm'de mevcuttur. Kur'ân-ı Kerîm'de sadaka kelimesinin zekât kavramının yerine kullanıldığı bazı yerler şu şekildedir:

*"İçlerinden sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var. Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar; eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar."*²⁴

*"Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*²⁵

*"Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."*²⁶

Yukarıda zikrettiğimiz âyetler sadaka kelimesinin zekât kavramına eşdeğer bir şekilde kullanımına ilişkin âyetlerdir. Yalnız burada sadaka ve zekât

¹⁹ Lokmân 31/4.

²⁰ Fussilet 41/7.

²¹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 340.

²² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/196-197; Ali Duman, "Sadaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/393.

²³ Hasan Maçın, *İslam Hukukunda Zekât Matrahları ve Vergi İlişkisi* (Konya: Necmettin Erbakan, Doktora Tezi, 2014), 99.

²⁴ et-Tevbe, 9/58.

²⁵ et-Tevbe, 9/60.

²⁶ et-Tevbe 9/103.

kavramlarının ayırt edici noktası sadaka kavramının mali yapılan tüm yardım ve desteği ifade etmesidir.²⁷

Özet olarak sadaka kavramının daha kuşatıcı ve üst bir kavram olduğu yukarıdaki âyetlerde de ifade edilmiştir.

1.3.3. Hak

“Hak” kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde karşımıza çıkmaktadır. Hak kelimesine kesin ve net bir mana vermek güçtür. Bu kelime doktrinler ve disiplinler arasında her zaman farklı anlaşılmış ve yorumlanmıştır.²⁸ Bu anlamada hak kelimesi bazen bir doğruluğu ve hakikati, bazen de bir şeyin aslına uygun olmasını ve bazen de maddi bir çağrışımı ifade etmektedir.

Bizim burada “hak” kelimesiyle kastedeceğimiz şey, zekâtla olan ilişki boyutudur.

Kur'ân-ı Kerîm'de hak kelimesi şu şekilde yer almaktadır:

*“Akrobaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma.”*²⁹

*“Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır.”*³⁰

*“Öyle ise akrobaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Bu, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak isteyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”*³¹

*“Onlar, mallarında; isteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir.”*³²

Yukarıdaki âyetlerde zekât kavramı yerine hak kelimesi kullanılmış ve ihtiyaç sahiplerinin zenginlerin malları üzerinde hakları olduğu ifade edilmiştir.

1.3.4. İnfak

İnfak kavramı sözlükte; “bitmek, son bulmak, tükenmek, tamamlanmak,” anlamlarına gelen nefaka نَفَقَ fiilinden türemiş bir kelime olup “yoksul hale gelmek, bitirmek, yok etmek” gibi anlamlara gelir.³³

İnfak kelimesi dini bir terim olarak genellikle; “Allah'ın rızasını kazanma amacıyla kişinin sahip olduğu servetinden bir miktar harcama yapması, ihtiyaç sahiplerine aynî ya da nakdî yardımda bulunması” anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında infak kavramı, farz olan zekâtı ve gönüllü olarak yapılan her türlü hayrı kapsamaktadır.³⁴

İnfak kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette geçmektedir. Bunların çoğunda Allah adına yapılan harcamaları ifade etmektedir. Bizim için burada söz

²⁷ Muhammed Zutiç, *Kur'ân'da “Zekât” Kavramı* (Bursa: Uludağ, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 50.

²⁸ Ali Bardakoğlu, “Hak (Fıkıh)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/139-140.

²⁹ el-İsrâ 17/26.

³⁰ ez-Zâriyât 51/19.

³¹ er-Rûm 30/38.

³² el-Meâric 70/24-25.

³³ Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Hamevî el-Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr* (Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.), 2/618.

³⁴ Mustafa Çağrırcı, “İnfak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/289.

konusu olan durum infak kelimesinin zekât yerine kullanılması olacağından infak kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de zikredildiği yerler zekât bağlamında incelenecektir. Konu ile ilgili âyetler şöyledir:

*"De ki: Şüphesiz, Rabbim rızık kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Allah yolunda her ne harcaysanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."*³⁵

*"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."*³⁶

*"O hâlde, gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı gelmekten sakının. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."*³⁷

Birçok âyette zikredilen infak kelimesi alimler tarafından zekâtla ilintili olarak infak, sadaka ve zekât vermek şeklinde yorumlanmıştır.³⁸

Yukarıda zikredilen âyetlerde de infak kelimesi zekât yerine kullanılmıştır.

1.3.5. Mâûn

Kur'ân-ı Kerîm'de Mâûn kavramı zekât ile ilintili olarak kullanılmakta ve Mâûn suresinde geniş bir şekilde tarif edilmektedir. Mâûn kelimesi sözlükte; "komşular arasında sıkça ödünç alınıp verilen çeşitli ev eşyası, zekât"³⁹ anlamlarında kullanılmıştır.

Bizim esas konumuz itibariyle sadece Kur'ân-ı Kerîm'deki yerine işaret etmekle yetineceğiz.

*"Ve 'ufacık bir yardımı (veya zekâtı) da' engellemektedirler."*⁴⁰

1.3.6. Birr

Kur'ân-ı Kerîm'de karşımıza sıklıkla çıkan birr kavramı farklı anlamlar ihtiva etmektedir. "Birr" kelimesi sözlükte; "hayırlı işleri geniş bir alana yaymak, bolca hayır işlemek, doğruluk, itaat etmek, hayırlı amel, dünya nimeti, ikram ve ihsanda bulunmak" gibi anlamları içermektedir.⁴¹

Paylaşma ve yardımlaşma ile ilgili olarak kullanabileceğimiz bu kavramın mutlak anlamda ve doğrudan zekât yerine kullanıldığını söylemek güç olacaktır. Yalnız el-Bakara sûresinde geçen bir âyette birr⁴² kelimesi açıklanırken zekâtın veya yardımın âyette zikredilmesi bu kelimenin zekâtla olan ilişkisine dair yorumları beraberinde getirmiştir.

³⁵ Sebe' 34/39.

³⁶ el-Bakara 2/261.

³⁷ et-Tegâbün 64/2.

³⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Haçîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959), 3/262; Yusuf Balta, *İslam Hukûku'nda Zekât Malları ve Nisapları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015), 140.

³⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/410; M. Kâmil Yaşaroğlu, "Mâûn Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/175-176.

⁴⁰ el-Maûn 107/7.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/52-53.

⁴² Ebû Bekir Ahmed b. 'Alî er-Râzî el-Ceşşâs, *Âhkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Şâdiq el-Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1405), 1/191-162.

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir."⁴³

Yukarıdaki âyette de açıkça zekât ile ilişkisi görülen bir kelimesi Kur'ân'da farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Biz konumuz itibarıyla sadece zekât ile ilgili olan kısmı inceledik ve bununla iktifa ettik.

2. Zekâtın Fikhi Genel Yapısı

Bir kişinin zekât vermekle sorumlu tutulabilmesi için sahip olduğu kazancında yani malında bazı şartların bulunması gerekir.⁴⁴

2.1. Zekât ile Sorumlu Tutulacak Kimsede Bulunması Gereken Şartlar

a. Müslüman Olmak

Müslüman olmayanlar zekât ödemekle yükümlü değildirler.⁴⁵

b. Akıllı ve Buluşa Ermiş Olmak

Akil hastası olan kimselerin ve çocukların zekât vermekle yükümlü olacağı hususunda fukahâ arasında ittifak vardır. Bu konudaki ihtilaf toprak ürünleri dışındaki mallarla ilgilidir. Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre akıl hastası ve çocuk zekât ödemekle yükümlü değildir. Cumhûr fukahâyâ göre ise hem akıl hastasının hem de çocuğun zekât verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Fukahâ arasındaki bu farklılığın sebebi zekâtın ibadet yönünün mü yoksa ödenmesi gerekli olan bir hak olması yönünün mü ağır bastığı konusundaki görüş ayrılığıdır.⁴⁶

c. Hür Olmak

İslam köle statüsündeki kimseleri zekât vermekle yükümlü tutmamıştır.⁴⁷

⁴³ el-Bakara 2/177.

⁴⁴ Ebu'l-Fađl 'Abdullâh b. Maĥmûd el-Ĥanefî el-Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muĥtâr*, thk. 'Abdullaţîf Muĥammed 'Abdurrahmân (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 1/99-100; Lütfi Şentürk-Seyfettin Yazıcı, *İslam İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010), 426.

⁴⁵ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Muĥtaşaru'l-Kudûrî fî'l-fıkhî'l-Ĥanefî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 51; Ebû'l-Ĥasen 'Alî b. Muĥammed el-Başrî el-Mâverdî, *el-Ĥâvî'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'î ve huve Şerĥu Muĥtaşari'l-Muznî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 3/141; Ebû Muĥammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Aĥmed b. Muĥammed b. Kudâme el-Cemmâ'î İbn Kudâme el-Maĥdisî, *el-Muĥni*, thk. Tâhâ ez-Zeynî vd. (Kahire: Mektebetu'l-Kahire, 1388/1968-1389/1969), 2/464; Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muĥtâr*, 1/99; Ebûbekir b. 'Alî b. Muĥammed el-Yemenî el-Ĥanefî el-Ĥaddâdî, *el-Cevheretu'n-neyyira 'alâ Muĥtaşari'l-Kudûrî* (b.y.: el-Maţba'atu'l-Ĥayriyye, 1322), 1/114; Ebû 'Abdillâh Muĥammed b. Aĥmed b. Muĥammed 'İlîş el-Mısrî Muĥammed b. Aĥmed 'İlîş, *Mineĥu'l-Celîl Şerĥu Muĥtaşari Ĥalîl* (b.y.: y.y., ts.), 2/91.

⁴⁶ Mehmet Erkal, "Zekât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/198.

⁴⁷ Ebû Muĥammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Beĥavî, *et-Tehzib fî Fıkhî'l-İmam eş-Şâfi'î* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 3/113; Ebu'l-'Abbâs Aĥmed b. İdrîs el-Ĥarâfi, *ez-Zahîre*, thk. Muĥammed Ĥaccî (Beyrut: Dâru'l-Ĥarbi'l-İslâmî, 1994), 3/159; 'Abdülġanî b. Tâlib b. Ĥammâde b. İbrâhîm el-Guneymî ed-Dimaşkî el-Meydânî, *el-Lübâb fî şerĥi'l-Kitâb*, thk. Muĥammed Muĥyiddîn 'Abdülĥamîd (Beyrut: Mektebetu'l-İlmiyye, 1429); Ebû Muĥammed Maĥmûd b. Aĥmed Bedruddîn el-'Aynî, *el-Binâye şerĥu'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/2000), 3/481; Maşşûr b. Yûnus

d. Zekât Vermenin Farz Olduğunu Bilmek

Bir kimseye zekâtın farz olabilmesi için onun zekâta ilişkin görev ve sorumluluklarını bilmesi gerekmektedir. Buradan mutlak anlamda herkes kastedilmemiş sadece bu bilgiye ulaşabilen veya ulaşma imkânına sahip olan kişiler kastedilmiştir.⁴⁸

2.2. Malda Bulunması Gereken Şartlar

Herhangi bir malın zekâta tabi olabilmesi için onda bazı şartların bulunması gerekmektedir.

a. Tam Mülkiyet

Bir malın zekâta tabi bir mal olabilmesi onda tam mülkiyetin gerçekleşmesiyle ilgilidir. Tam mülkiyetle kastedilen şey aslında tam olarak, hukuki bakımdan malın hem kendisinin hem de kullanım hakkının aynı kişiye ait olmasıdır.⁴⁹

b. Nema

Nema kavramı sözlükte; “bereketli olmak, fazlalaşmak, artmak, çoğalmak” anlamlarına gelmiş olup⁵⁰ fıkhi bir terimi olarak da “zekâta tabi olan bir malın artıcı nitelikte olmasını” ifade etmektedir.⁵¹

Malın artıcı nitelikli olmasıyla kastedilen şey, gerçekten artması değil, artma niteliğine sahip olması kastedilmektedir.⁵²

c. Asli İhtiyaçtan Fazla Olması

Asli ihtiyaç bir kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel haklarını; barınma, ulaşım, yiyecek, giyecek, ev eşyası ve mesleki araç ve gereci ifade etmektedir. Zekâta tabi olan malların aynı zamanda asli ihtiyaçtan fazla olması gerekmektedir.⁵³ Bu sebeple bir kimsenin zekâtla yükümlü sayılabilmesi için asli ihtiyaçtan fazla nisap miktarı mala sahip olması gerekmektedir.

b. Şalâhuddîn b. Hasan el-Hanbelî el-Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 4/319; Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, 1/136.

⁴⁸ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 340.

⁴⁹ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ruşd el-Kurtubî İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-Taḥşîl ve's-Şerḥ ve't-Tevcîh ve't-T'alîl li' Mesâilil-Musteḥrace*, thk. Dr. Muhammed Haccî ve Âḥarûn (Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1408/1988), 14/435; Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme es-Seraḥsî, *el-Mebsûṭ*, thk. Ḥalîl Muḥyiddîn el-Meyyis (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993), 2/168; Ebu'l-Hasen 'Alî b. Ebûbekr el-Ferğânî el-Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mubtedî*, thk. Ṭallâl Yûsuf (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâşî'l-'Arabî, ts.), 1/95; İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 3/65; Ebû Zekeriyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb* (b.y.: y.y., ts.), 6/23.

⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 15/341; Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, 2/626; Ebû't-Tahir Meccüddin Muhammed b. Yakub Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muḥîṭ* (Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 1340.

⁵¹ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, 5/360-361; Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muḥtâr*, 1/99-100; Mehmet Erkal, “Nemâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/369.

⁵² Türcan, “Zekât ve Fıtır Sadakası”, 200.

⁵³ İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, 3/217; Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muḥtâr*, 1/38; 'Osmân b. 'Alî b. Meḥcen el-Bârî'î Faḥruddîn el-Hanefî ez-Zeyla'î, *Tebyînu'l-ḥakâik şerhu Kenzi'd-dakâik ve Hâşiyeti's-Şelebî* (Bulak; Kahire: el-Maṭba'atu'l-Kubrâ'l-Emîriyye, 1313), 1/302; Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed İbn Muflih, *el-Mubdi' fî şerhi'l-Muḥnî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 7/21.

d. Nisâb

Sözlükte; “kaynak, işaret, sınır” anlamlarına gelen nisâb⁵⁴ kelimesi fıkıh bir terim olarak; “zekâtın farz olduğunu gösteren zenginlik ölçüsünü” ifade etmektedir.⁵⁵

Nisâb dinimizin belirlediği bir ölçü olup, borcundan ve temel ihtiyaçları dışında malı veya parası olan kimse dinen zengin olarak kabul edilir ve bu malların üzerinden tam bir yıl geçmesiyle birlikte kişi zekât vermekle yükümlüdür. Sahip olduğu parası ve para dışındaki malı üzerinden bir yıl geçmemiş veya parası nisâb miktarına ulaşmamış kişi için zekât söz konusu değildir.⁵⁶

Özet olarak şunu söyleyebiliriz: Nisab zenginliğin asgari alt sınırını ifade etmekte olup, azami bir had ve özel sınırlama dinen belirtilmemiştir.⁵⁷

Aşağıda bazı malların temel nisap miktarına ait bazı bilgiler konuyu aslından uzaklaştırmamak için en temel özellikleriyle belirtilecektir.

Nisap Miktarları

Altın: 85 gr. (20 miskal)

Gümüş: 595 gr. (200 dirhem)

Para: Altın veya gümüş nisabı karşılığındaki para.

Ticaret Malı: Altın veya gümüş nisabı karşılığındaki mal.

Koyun ve Keçi: Kırk Koyun ve Keçi

Sığır: Otuz Sığır

Deve: Beş Deve⁵⁸

e. Yıllanma

Bazı malların zekâta tabi olması için üzerinden geçmesi gereken süre islam fıkıh literatürde “havelan-ı havl” olarak adlandırılmıştır. Yıllanma şartı malın üzerinden bir kameri yılın geçmiş olması demektir.⁵⁹

2.3. Zekâtın Sahih Olmasının Şartları

Zekâtın sahih olması şartıyla ifade edilmek istenen şey zekât ibadetin geçerli olması için yerine getirilmesi gereken şartlardır.

a. Niyet

Sözlükte; “azmetmek, karalılık göstermek, yönelmek ve ciddiyet” gibi anlamlara gelen niyet (niyet) kelimesi⁶⁰ bu anlamları dışında sözlükte “kalbin hemen ya da sonucu açısından bir şeyi maksadına uygun bulduğu, başka bir ifadeyle “kalbin yararı sağlayacağına ya da herhangi bir zararı defedeceğine hükmettiği bir fiile

⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/761.

⁵⁵ Beğavî, *et-Tehzib fî Fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî*, 8/245; Karâfi, *ez-Zahîre*, 3/107; Zeyla'î, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dağâik ve Hâşiyeti's-Şelebî*, 2/276; Muhammed Emîn b. 'Omer b. 'Abdil'azîz el-Huseynî ed-Dimeşkî İbn 'Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr alâ'd-Durri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 2/315.

⁵⁶ 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Aḥmed el-Ḥanefî el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986), 2/20; Şentürk - Yazıcı, *İslam İlmihali*, 432-433.

⁵⁷ Talat İlkbahar, *İslam Hukukunda Nisap Kavramı ve Tespit Ölçütleri* (Kayseri: Erciyes, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 53.

⁵⁸ Şentürk - Yazıcı, *İslam İlmihali*, 432.

⁵⁹ İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-Taḥşîl ve's-Şerḥ ve't-Tevciḥ ve't-T'alîl li'Mesâilil-Musteḥrace*, 2/387; Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, 6/52; Muhammed b. Ferâmerz b. 'Alî Mollâ Ḥusrev, *Dureru'l-hukkâm şerhu Ğureri'l-ahkâm* (b.y.: Dâru 'lḥyâ'î'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.), 1/171.

⁶⁰ Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-Munîr fî Ğaribi's-Şerḥi'l-Kebîr*, 2/631; Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûsü'l-Muhîṭ*, 1341.

doğru yönelmesi" şeklinde de tanımlanmıştır.⁶¹ İslam dininde neredeyse tüm ibadetlerde niyet esastır.⁶²

b. Temlik

Temlik, malı zimmetine geçirmeye elverişli olan kişi ya da kişilerin mülkiyetine geçmesini ifade eden kavramdır.⁶³ Zekâtın bir kimsenin mülkiyetine geçmiş olması demek o kimsenin zekât verilen mal üzerinde dilediği gibi tasarruf etme hakkı ve yetisine sahip olduğu anlamına gelmektedir.⁶⁴

2.4. Zekât Verilmesi Gereken Mallar

a. Altın ve Gümüş

Altın ve gümüş ister işlenmiş isterse de külçe şeklinde olsun nisap miktarına ulaştığı takdirde zekâta tabidirler. Bu miktar altın için 20 miskal yani 80 gram iken gümüş için 200 dirhem yani 595 gramdır.⁶⁵

b. Medeni ve Kağıt Paralar

Medeni ve kağıt paralar da aynı altın ve gümüş gibi bir değer ifade ettiğinden altın ve gümüşteki nisap miktarına ulaştığı an zekâta tabi olur.

c. Ticaret malları

Ticaret malları hangi türden olursa bu malların değeri altın ya da gümüşten birisinin nisâb değerine ulaşmaları durumunda bu mallardan zekâtının verilmesi gerekir.

Ticaret mallarının zekâtı değerlendirilirken ihtiyaç sahiplerinin menfaatine uygun olan nisab esas alınır.⁶⁶

d. Hayvanların zekâtı

Hayvanların zekâtına ilişkin hükümler Kur'ân'da yer almanın yanı sıra bu konuya dair bilgilere hadislerde geniş bir yer verilmiştir.⁶⁷ Koyun, sığır ve deve cinsi hayvanların zekâta tabi oldukları konusunda fıkıh âlimlerinin ittifakı söz konusudur.

Develerin Zekât Oranı

5-9 1 koyun

15-19 3 koyun

20-24 4 koyun

25-35'e kadar iki yaşında bir dişi deve

36-45'e kadar üç yaşında bir dişi deve şeklinde devam etmektedir.⁶⁸

Sığırların Zekât Oranı

30-39'a kadar iki yaşında bir buzağı

40'tan 59'a kadar üç yaşında bir dana

⁶¹ İbrahim Kâfi Dönmez, "Niyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/169-172.

⁶² Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 340.

⁶³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/412.

⁶⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'*, 2/39.

⁶⁵ Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Mudevvene* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/302-303; Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 1/110-112; İlbahar, *İslam Hukukunda Nisap Kavramı ve Tespit Ölçütleri*, 53.

⁶⁶ Mâlik b. Enes, *el-Mudevvene*, 1/309; Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-Şîrâzî, *el-Muhezzeb fi Fıkhil-İmâm eş-Şâfi'î* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/295; Şentürk - Yazıcı, *İslam İlmihali*, 443-444.

⁶⁷ Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 1/105-108.

⁶⁸ Mâlik b. Enes, *el-Mudevvene*, 1/354; el-Mâverdi, *el-Hâvî'l-Kebîr*, 3/89; Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 1/105-106.

60 sığır için birer yaşında iki buzağı
Sonraki her 30 tane sığırdan bir tane buzağı ve her 40 tane sığırdan bir tane dana verilir.⁶⁹

Koyunların Zekât Oranı

40-120'ye kadar 1 koyun

121-200'e kadar 2 koyun

201-399'a kadar 3 koyun zekât verilir.

Bundan sonraki 100 koyun için 1 tane koyun daha verilir.⁷⁰

e. Toprak Ürünleri

Toprak ürünlerinin zekâta tabi olduğu hususunda fıkıh mezheplerinin tamamı ittifak halindedir. Toprak ürünlerinden alınan zekâta, zekât oranından hareketle öşür de denilmektedir.⁷¹

Ebu Hanefî'nin görüşüne göre; pirinç buğday, arpa gibi tahıl ürünleri ile kavun, karpuz sebze ve meyvelerin her birinden de zekât verilir. Bunların nisab miktarına ulaşması aranmaz. Azından da çoğundan da zekât verilmesi gerekmektedir.⁷²

Günümüz açısından düşünüldüğünde tarımsal faaliyetler neticesinde ortaya çıkan masraflar da hesaplanıp toplam maaliyetten çıkarıldıktan sonra geriye kalan ürünlerin nisâb miktarına ulaşması durumunda doğal yollarla sulanan arazide onda bir (1/10), masraf ya da emekle sulanmış olan arazilerde ise yirmide bir (1/20) oranında zekât verilmesi gerekmektedir.⁷³

Nisâb miktarına ulaşmış olan ziraî ürünlerin üzerinden bir yıl geçme gibi bir şart söz konusu değildir. Zekât verilmesi gereken arazilerde, üretilen balın da zekâtının verilmesi gereklidir. Odun, kamış (şeker kamışı hariç) ve ottan başka yerden biten her türlü ürüne az veya çok olmak üzere zekât düşeceğini söyleyen görüşler de mevcuttur.⁷⁴

2.5. Zekâtın Verileceği Yerler

Zekât verilecek kimseler ve yerlerle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

*"Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*⁷⁵

⁶⁹ Mâlik b. Enes, *el-Mudevvene*, 1/354-355; Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, 1/107-108.

⁷⁰ Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. İdrîs b. 'Abbâs eş-Şâfiî, *el-Umm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990), 2/12-13; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-šanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 2/31; Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, 1/108; Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. Muflih b. Muḥammed er-Râmîni el-Ḥanbelî Şemsuddîn İbn Muflih, *el-Furu' ve Taşhîhu'l-Furu'*, thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuḥsin et-Turkî (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1424/2003), 4/46-47.

⁷¹ İbn 'Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr 'alâ'd-Durri'l-muhtâr*, 2/312; Erkal, "Zekât", 44/201.

⁷² el-Kudûrî, *Muhtaşaru'l-Kudûrî fi'l-fıkhi'l-Ḥanefî*, 58.

⁷³ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 340.

⁷⁴ Mevşilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, 4/182.

⁷⁵ et-Tevbe 9/60.

Buna göre zekât verilecek olan kimseler şunlardır:

Fakirler: Nisap miktarından az bir malı olan, dinen zengin sayılmayan kimselerdir.

Miskinler: Hiçbir şeyi olmayan kimselerdir. Bunlar fakirlerden daha düşkün durumda olan kişilerden oluşur.

Borçlular: Borcundan daha fazla nisâb miktarına ulaşmış malı bulunmayan ve borcunu ödemeyecek durumundaki kişilerdir.

Yolcular: Memleketi olduğu halde memleketine gidemeyecek durumda olan veya memleketinden uzak yerlere gidip orada parasız kalan, elinde hiçbir şeyi bulunmayan kişilerdir.

Allah Yolunda Olanlar: Bu kimseler maddi imkânsızlıktan dolayı savaşa katılamayanlar veya hac ibadetini yapmak için yola çıkıp yolda parasız kalanlar ile ilim yolunda ilerleyen kimselerdir.

Amiller: zekât işlerini yürütmekle görevlendirilmiş devlet memurlarına amil denilmektedir. Bu kişiler zekâtın toplanması, muhafaza edilmesi, hak sahiplerine ulaştırılmasına, dağıtımına ve ölçme ve tartma işlerini yerine getiren kişilerin tamamı amiller sınıfından sayılmaktadır.⁷⁶

3. Zekâtın Toplumsal İşlevi

3.1. Kişilerin Sahip Oldukları Malları Koruması

Zekât vermek kişilerin sahip oldukları mal varlığını korunmasını sağlar. Zekâtı verilen mal, toplumca haklı ve meşru bir kazanç olarak görüleceği için ona yönelik saldırı ve eğilimlere karşı güvence altına alınmış olur. Çünkü servet, toplumsal yaşamın imkânları dahilinde elde edildiği için onda toplumun da hakkı vardır. Nitekim Kur'ân'da bu hususa dair şu âyetler dikkat çekicidir:

*"Onlar, mallarında; isteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir."*⁷⁷

*"Ve onların mallarında isteyenlerin ve mahrum olanların (isteyemeyenlerin) hakkı vardır."*⁷⁸

3.2. Toplumsal Düzeni Sağlaması

Zekât ve diğer yardımlaşma şekilleri, zengin ile fakir arasında doğabilecek tüm dengesizlikleri gidererek toplumda huzurun tesis edilmesini sağlar. Zekât vermek toplumsal düzenin sağlanması ve toplumsal barışın sağlanmasına da yardımcı olmaktadır. Servetin belli ellerde toplanması ondan mahrum olan toplum kesimlerini tahrik edeceğinden dolayı toplumsal düzenin bozulmasına fitne ve fesadın ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu yüzden zekât her dönemde sosyal dengeyi kurmaya yönelik İslam toplumlarında hem devlet hem de fert hayatında etkin rol oynamıştır.⁷⁹

⁷⁶ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, thk. 'Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: y.y., 1422/2001), 2/169-170.

⁷⁷ el-Meâric 70/24-25.

⁷⁸ ez-Zâriyât 51/19.

⁷⁹ H. Ahmet Şimşek, *İslam'da Zekât Müessesesine Sosyolojik Bir Yaklaşım* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 34.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususla ilgili şu âyet dikkat çekmektedir:

*"Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir."*⁸⁰

3.3. Zekâtın Cimrilik Gibi Kötü Duygulara Engel Olması

Allah Kur'ân-ı Kerîm'de cimrilik ve onun gibi kötü duyguları sert bir dille eleştirmiş ve insanları bu duygulardan uzak durmaları hususunda uyarmıştır.⁸¹

Zekât vermek, insanı cimrilik hastalığına düşmekten korur ve onu ahlaki açıdan zenginleştirir. Çünkü insan yaratılış açısından mal biriktirme hastalığına düşkün bir yapıdadır. Başkalarına maddi yardımda bulunmak, yaratılıştaki mal edinme ve onu koruma duygusunun bir hastalığa dönüşmesine engel olur.⁸²

Paylaşma, infak etme gibi fiiller nasıl ki kişiyi, sonra ailesini ve daha sonra da toplumu huzura ve kurtuluşa götürüyorsa, cimrilik de aynı şekilde önce kişiden başlayarak aileyi ve daha sonra da toplumu büyük bir felaketin eşiğine götürmektedir. Cimrilik, insanın mala karşı olan aşırı sevgisini de ifade etmektedir. İşte bu ve buna benzer kötü haslet ve duygulardan uzaklaşmanın ve bertaraf etmenin en temel yolu infak ve sadakadır.⁸³

3.4. Zekâtın Kişiyi İç Huzura Ulaştırması

Zekât vermek insanın iç huzura kavuşmasına yardımcı olur. Varlıklı bir kimsenin vicdan duygusunun rahat olması başkalarına yaptığı iyilik ve destek oranındadır. Vicdanın rahat olması yani zekât vermek kişiyi dünyevi rahatlık ve mutluluğa itecektir. Çünkü birey bu sayede toplumsal görevini yerine getirmiş bilinçli bir birey olma şuuruna erişmiş olacaktır.⁸⁴

3.5. Sosyal Hedefleri Gerçekleştirmeye Katkısı

Zekât (vergi) çeşitli hizmetlerin kamusal alana yansıtılmasında kullanılabilir. Örneğin; devlet zekât ile elde edilenlerin bir kısmını fakir olan ailelere dağıtarak toplumdaki ekonomik dengeyi sağlayabilir. Bununla birlikte sosyal adalet anlamında farklı gelir düzeyinde olan insanlar arasındaki dengesizlik en aza indirgenmiş olur.⁸⁵

Sonuç

Bilindiği üzere zekât, İslam dini en temel ibadetlerinden birisidir. Tarih boyunca gelmiş ve geçmiş birçok peygamber ve ilahi dinlerde en temel ibadetler arasında olması da bu ibadetin ne kadar önemli olduğunun yansımasıdır. İslam dini mensupları arasında yardımlaşma, dayanışma, birliktelik ve kardeşlik duygusunu güçlendirdiği gibi bezen kalplerini İslam'a ısındırılmak istenen kimselere de

⁸⁰ el-Haşr 59/7.

⁸¹ en-Nisâ 4/36-37,128; et-Tegâbün 64/169.

⁸² Türcan, "Zekât ve Fıtır Sadakası", 200.

⁸³ Mustafa Alıcı, *Kur'an'ı Kerîm'de Paylaşma* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 77.

⁸⁴ Türcan, "Zekât ve Fıtır Sadakası", 200.

⁸⁵ Mohammed Younus Hussein, *Hussein, M. Y. Zekâtın Ekonomik Hayata ve Devlet Bütçesine Etkisi* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 11.

(müellefe-i kulüb) verilmesi açısından İslam toplumlarında hem bireylerin hem de devletlerin ekonomik hayatında büyük bir yer tutmaktadır.

Bu gibi sebeplerden ötürü Kur'ân'da zekât kavramı üzerinde dikkatle durulmuş ve Müslümanların yerine getirmesi gereken en temel ibadet olan namazla birlikte zikredilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de zekât kavramı birçok kavram ile karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; “, sadaka, infak, hak, mâûn, bîr” gibi kavramlardır. Bu kavramlar bazen doğrudan zekât anlamında bazen de zekâta çok yakın anlamda karşımıza çıkmaktadır. Zekât ve zekâta ilişkin tüm kavramlar genellikle Allah rızası için yapılan tüm maddi yardımları ifade etmektedir.

Zekâtın fıkhi boyutu da en azından onun etimolojik yapısı kadar önemlidir. Müslümanların zekât ibadetini yerine getirirken uyması gereken kurallar olduğu gibi bizatihi eşyanın yani malın birtakım özelliklere de sahip olması gerekmektedir. Müslümanların bu ibadete dair bilgi edinme imkânına eriştiği vakit bu ibadeti yerine getirmeme gibi bir durumları söz konusu değildir. Bu sebeple bu ibadet her dönemde bazen cebren hukuki bir yaptırım olarak bazen de dini/vicdani bir yaptırım şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Zekâtın etimolojik ve fıkhi yapısı kadar onun toplumsal hayata etkisi de sosyolojik açıdan büyük bir önem arz etmektedir. Zekât veren birey kamusal alana ilişkin hak ve yükümlülüklerini yerine getirmiş olacak, dini/vicdani sorumluluğunu yerine getirmenin mutluluğunu hissedecek, bireylerde kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma, diğergamlık, îsar gibi kavramların pekişmesine destek olacak ve malın-paranın belli zümrelerinde ellerinde dolaşmasına engel olacaktır.

Kaynakça

- Alıcı, Mustafa. *Kur'an'ı Kerim'de Paylaşma*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Balta, Yusuf. *İslam Hukûku'nda Zekât Malları ve Nisapları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015.
- Bardakoğlu, Ali. “Hak (Fıkıh)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/139-151. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Bedruddîn el-'Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed. *el-Binâye şerḥu'l-Hidâye*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud. *et-Tehzib fî Fikhi'l-İmam eş-Şâfiî*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1992.
- Buhûtfî, Mansûr b. Yûnus b. Şalâhuddîn b. Ḥasen el-Ḥanbellî. *Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Ceşşâş, Ebû Bekir Aḥmed b. 'Alî er-Râzî. *Âḥkâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Şâdık el-Kamḥâvî. Beyrut: Dâru İḥyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, 1405.
- Çağrıci, Mustafa. “İnfak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/289-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Demirel, Muhsin. *İslam Hukukunda Yatırım Mallarının Zekâtı*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Niyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/169-172. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Duman, Ali. “Sadaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/383-384. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Erkal, Mehmet. “Nemâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/549-550. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Erkal, Mehmet. "Zekât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Feyyûmî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Hamevî. *el-Mişbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Serhi'l-Kebîr*. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tahir Mevdüddin Muhammed b. Yakub. *el-Kâmûsü'l-Muhît*. Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Haddâdî, Ebûbekir b. 'Alî b. Muhammed el-Yemenî el-Hanefî. *el-Cevheretu'n-neyyira 'alâ Muhtaşari'l-Kudûri*. 2 Cilt. b.y.: el-Maţba'atu'l-Hayriyye, 1322.
- Hussein, Mohammed Yunus. *Hussein, M. Y. Zekâtın Ekonomik Hayata Ve Devlet Bütçesine Etkisi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî Şerhu Şahîh el-Buĥârî*. thk. Muhibbuddîn el-Haţîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Muġnî*. thk. Tâhâ ez-Zeynî vd. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kahire, 1388/1968-1389/1969.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebû'l-Fadl Cemâleddîn. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârus-Sadr, 3. Basım, 1414.
- İbn Muflih, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed. *el-Mubdi' fî Şerhi'l-Muġni'*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Ruşd el-Cedd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ruşd el-Kurtubî. *el-Beyân ve't-Taĥşîl ve's-Serh ve't-Tevcih ve't-Talîl li'Mesâili'l-Musteĥrace*. thk. Dr. Muhammed Haccî ve Âĥarûn. 2 Cilt. Beyrut; Lübnan: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1408/1988.
- İbn 'Âbidîn, Muhammed Emîn b. 'Omer b. 'Abdil'azîz el-Huseynî ed-Dimeşķî. *Reddu'l-muĥtâr 'alâ'd-Durri'l-muĥtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1412/1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Baġdâdî. *Zâdu'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*. thk. 'Abdurrezzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: y.y., 1422/2001.
- İlkbahar, Talat. *İslam Hukukunda Nisap Kavramı ve Tespit Ölçütleri*. Kayseri: Erciyes, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- İsfehânî, Ebû'l Kasım Hüseyin bin Muhammed el-ma'ruf bi'r-Râġib. *el-Müfredât fî Ğarîbi'l Kur'ân*. Dimaşķ; Beyrut: Daru'l Kalem-Daru's-Şam, Birinci Basım, 1996.
- Ķarâfî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs. *ez-Zahîre*. thk. Muhammed Haccî. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî, 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî. *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-serâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *Muhtaşaru'l-Kudûri fî'l-fikhi'l-Hanefî*. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1997.
- Maçın, Hasan. *İslam Hukukunda Zekât Matrahları ve Vergi İlişkisi*. Konya: Necmettin Erbakan, Doktora Tezi, 2014.
- Mâlik b. Enes, Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Mudevvene*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Başrî. *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fikhi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'i ve huve Şerhu Muhtaşari'l-Muznî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419.
- Merġinânî, Ebu'l-Hasen 'Alî b. Ebûbekr el-Ferġânî. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mubtedî*. thk. Tallâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mevşîlî, Ebu'l-Fadl 'Abdullâh b. Maĥmûd el-Hanefî. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muĥtâr*. thk. 'Abdullaţîf Muhammed 'Abdurrahmân. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005.

- Meydânî, 'Abdülğani b. Tâlib b. Hammâde b. İbrâhîm el-Ġuneymî ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. thk. Muḥammed Muḥyiddîn 'Abdulḥamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetu'l-İlmiyye, 1429.
- Mollâ Ḥusrev, Muḥammed b. Ferâmerz b. 'Alî. *Dureru'l-ḥukkâm şerḥu Ğureri'l-'aḥkâm*. 2 Cilt. b.y.: Dâru 'İhyâ'î'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.
- Muḥammed b. Aḥmed 'İliş, Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed 'İliş el-Mişiî. *Mineḥu'l-Celîl Şerḥu Muḥtaşari Ḥalîl*. 9 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref. *el-Mecmu' Şerḥu'l-Muhezzeb*. b.y.: y.y., ts.
- Seraḥsî, Muḥammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme. *el-Mebsûṭ*. thk. Ḥalîl Muḥyiddîn el-Meyyis. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- Şâfiî, Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. İdrîs b. 'Abbâs. *el-Umm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990.
- Şemsuddîn İbn Muflîḥ, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Muflîḥ b. Muḥammed er-Râmînî el-Ḥanbelî. *el-Furu' ve Taşḥîḥu'l-Furu'*. thk. 'Abdullah b. 'Abdulmuḥsin et-Türkî. 11 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1424/2003.
- Şentürk, Lütfî - Yazıcı, Seyfettin. *İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010.
- Şimşek, H. Ahmet. *İslam'da Zekât Müessesesine Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî. *el-Muhezzeb fî Fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. 3 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Türcan, Talip. "Zekât ve Fıtır Sadakası". *İslam İbadet Esasları : el kitabı*. Ankara : Grafiker Yayınları, 2013.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Mâûn Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/175-176. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Zeyla'î, 'Osmân b. 'Alî b. Meḥcen el-Bâri'î Faḥruddîn el-Ḥanefî. *Tebyînu'l-ḥakâik şerḥu Kenzi'd-dakâik ve Ḥâşiyeti's-Şelebî*. Bulak; Kahire: el-Maṭba'atu'l-Kubrâ'l-Emîriyye, 1313.
- Zuhayli, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1985. <http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=52458&tarama=edilletu>
- Zutiç, Muhammed. *Kur'ân'da "Zekât" Kavramı*. Bursa: Uludağ, Yüksek Lisans Tezi, 2025.